

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

PREDMET SALDUZ PROTIV TURSKE

(Predstavka br. 36391/02)

PRESUDA

STRAZBUR

27. novembar 2008.

Ova presuda je pravosnažna ali može podlegati redaktorskim promenama.

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2012. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fondacije za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

U predmetu Salduz protiv Turske,

Evropski sud za ljudska prava, zasedajući u Velikom veću u čijem su sastavu bili:

Nikolas Braca (Nicolas Bratza), *Predsednik*,
Hristos Rozakis (Christos),
Hosep Kasadeval (Josep Casadevall),
Riza Tirmen (Türmen),
Rait Maruste,
Vladimiro Zagrebelski (Zagrebelsky),
Stanislav Pavlovski (Pavlovschi),
Alvina Đulumjan (Gyulumyan),
Ljiljana Mijović,
Din Špilman (Dean Spielmann),
Renate Jeger (Jaeger),
David Tor Bjergvinson (Thór Björgvinsson),
Jan Šikuta (Ján),
Ineta Zimele (Ziemele),
Mark Filiger (Villiger),
Luis Lopes Gera (López Guerra),
Mirjana Lazarova Trajkovska, *sudije*,
i Vensan Berže (Vincent Berger), *Jurisconsult*,

Posle većanja na zatvorenim sednicama održanim 19. marta i 15. oktobra 2008,

Izriče sledeću presudu, donetu drugog navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 36391/02) koju je protiv Republike Turske podneo Sudu, na osnovu člana 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) turski državljanin, g. Jusuf Salduz (Yusuf Salduz) (u daljem tekstu: podnosilac predstavke), 8. avgusta 2002.

2. Podnosilac predstavke je pre svega tvrdio da su njegova prava na odbranu bila povređena time što mu nije bilo dostavljeno pismeno mišljenje Glavnog javnog tužioca pri Kasacionom sudu i što mu je bio onemogućen pristup braniocu dok je boravio u policijskom pritvoru. On se u tim svojim navodima pozvao na član 6 stav 1 i 3 (c) Konvencije.

3. Predstavka je dodeljena Drugom odeljenju Suda (Pravilo 52 st. 1 Poslovnika Suda).

4. Odlukom od 28. marta predstavka je proglašena delimično prihvatljivom; tu odluku je donelo veće odeljenja u čiji su sastav ušle

sledeće sudije: Žan Pol Kosta, Andraš Baka (András), Riza Tirmen, Karl Jungvirt (Jungwiert), Mindia Ugrehelidze (Ugrekhelidze), Antonela Mularoni (Antonella), Elizabet Fura-Sandstrem (Elisabet Fura-Sandström) i Sali Dole (Sally Dollé), sekretar odeljenja.

5. U presudi koju je donelo 26. aprila 2007. (u daljem tekstu: presuda veća), veće u čiji su sastav ušle sledeće sudije: Fransoaz Tilkens (Françoise Tulkens), Andraš Baka, Ireneu Kabral Bareto (Ireneu Cabral Barreto), Riza Tirmen, Mindia Ugrehelidze, Antonela Mularoni i Danute Jočiene (Jočienè), kao i Sali Dole, sekretar odeljenja, jednoglasno je presudilo da je u ovom slučaju došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije, zato što pisano mišljenje Glavnog javnog tužioca nije bilo dostavljeno podnosiocu predstavke. Pored toga, većinom od pet glasova prema dva glasa, veće je zaključilo da je prekršen član 6 stav 3 (c) zato što podnosiocu predstavke nije bila pružena pravna pomoć dok se nalazio u policijskom pritvoru.

6. Podnosilac predstavke je 6. jula 2007. godine zatražio da se njegov predmet iznese pred Veliko veće (član 43 Konvencije).

7. Kolegijum Velikog veća je 24. septembra 2007. godine odlučio da prihvati taj zahtev (Pravilo 73).

8. Sastav Velikog veća određen je u skladu sa odredbama člana 27 stav 2 i 3 Konvencije i Pravila 24.

9. Podnosilac predstavke i Država dostavili su pismene napomene o suštini stvari.

10. Održano je javno ročište u Sudu u Strazburu, 19. marta 2008. (Pravilo 59 st. 3).

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *za Državu*

G. M. OZMEN(ÖZMEN),	<i>koagent,</i>
Gđa N. ÇETIN (ÇETIN),	
Gđa A. OZEMIR (ÖZDEMİR),	
Gđa I. KODŽAJIGIT (İ. KOCAYIĞIT)	
G. DŽ. AJDIN (C. AYDIN),	<i>savetnici;</i>

(b) *za podnosioca predstavke*

G. U. KILINÇ (KILINÇ),	<i>pravni zastupnik,</i>
Gđa T. ASLAN,	<i>savetnica.</i>

Sud je saslušao obraćanja g. Kilinča i g. Ozmena, kao i njihove odgovore na pitanja koja im je Sud postavio.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

11. Podnosilac predstavke rođen je 2. februara 1984. i živi u Izmiru.

A. Hapšenje i pritvor podnosioca predstavke

12. Policajci iz antiterorističkog odeljenja Uprave za bezbednost u Izmiru pritvorili su podnosioca predstavke 29. maja oko 22.15 časova, pod sumnjom da je učestvovao u nezakonitim demonstracijama koje su organizovane u znak podrške ilegalnoj organizaciji PKK (Radnička partija Kurdistan). Podnosilac predstavke je takođe optužen da je na mostu u Bornovi 26. aprila 2001. godine istakao transparent s protivzakonitim natpisom.

13. Oko 12.30 časova 30. maja 2001. podnosilac predstavke je prebačen u Ataturkovu nastavnu i naučno-istraživačku bolnicu, gde ga je pregledao lekar. U lekarskom izveštaju navedeno je da na njegovom telu nema tragova zlostavljanja.

14. Potom je oko jedan sat ujutru podnosilac predstavke bio ispitivan u antiterorističkom odeljenju, bez prisustva advokata. Prema formularu u kome su uhapšenima objašnjena njihova prava, a koji je ovaj podnosilac predstavke potpisao, njemu su ponovljene optužbe koje mu se stavljaju na teret i ponovo je ukazano na njegovo pravo da se brani ćutanjem. Podnosilac predstavke je u svojoj izjavi priznao da je umešan u aktivnosti omladinskog ogranka HADEP (*Halkın Demokrasi Partisi* – Partije narodne demokratije). Naveo je imena nekoliko lica koja su radila za omladinski ogranak okružne kancelarije u Bornovi. Objasnio je da je bio pomoćnik funkcionera zaduženog za omladinsku štampu i publikacije i da je, pored toga, bio takođe zadužen za kvart Osmangazi. Kazao je i da jedan deo njegovog posla podrazumeva poveravanje zadataka drugim pripadnicima omladinskog ogranka. Priznao je da je učestvovao u demonstracijama koje je HADEP organizovala 29. maja 2001, u znak podrške zatočenom vođi PKK. Kazao je da je bilo prisutno šezdesetak demonstranata i da je grupa uzvikivala parole u podršku Odžalanu (Öcalan) i PKK. Uhapšen je odmah tu, na licu mesta. Takođe je priznao da je ispisao parolu "Neka živi lider Apo" na transparentu koji je 26. aprila 2011. okačen na most. Policija je uzela uzorke njegovog rukopisa i poslala ih u policijsku laboratoriju, na ispitivanje.

15. Kriminalistička laboratorija policije u Izmiru podnela je izveštaj 1. juna 2001, pošto je uporedila rukopis podnosioca predstavke s rukopisom na transparentu. U izveštaju je zaključeno da, iako izvesne odlike rukopisa podnosioca predstavke imaju sličnosti s rukopisom korišćenim na

transparentu, nije moguće pouzdano utvrditi da li je on napisao tekst na transparentu.

16. U 23.45 časova 1. juna 2001. godine podnosilac predstavke je ponovo podvrgnut lekarskom pregledu, a lekar koji ga je pregledao saopštio je da na njegovom telu nema tragova zlostavljanja.

17. Istog dana podnosilac predstavke je izveden pred javnog tužioca, a potom i pred istražnog sudiju. Pred javnim tužiocem on je objasnio da nije pripadnik nijedne političke stranke, ali da jeste učestvovao u nekim aktivnostima HADEP-a. Negirao je da je izradio transparent s protivzakonitim natpisom, ili da je učestvovao u demonstracijama 29. maja 2001. Naveo je da je otišao u kvart Doganlar da bi posetio prijatelja, kada ga je policija uhapsila. Podnosilac predstavke je takođe dao izjavu istražnom sudiji i u toj izjavi je povukao izjavu koju je prethodno dao policiji, tvrdeći da je ta izjava bila iznuđena pod prinudom. Tvrдио je da je za vreme boravka u policijskom pritvoru bio pretučen i vređan. Ponovo je negirao da je učestvovao u bilo kakvoj nezakonitoj aktivnosti i objasnio je da je 29. maja 2001. otišao u kvart Doganlar kako bi posetio prijatelja, kao i da nije bio učesnik u grupi koja je uzvikivala parole. Kada je ispitivanje završeno, istražni sudija je zadržao podnosioca predstavke u pritvoru, imajući na umu prirodu dela za koje je optužen i stanje dokaznog materijala. Potom je podnosiocu predstavke dopušteno da se obrati advokatu.

B. Sudenje

18. Javni tužilac pri Sudu za državnu bezbednost u Izmiru podigao je 11. jula 2001. optužnicu u kojoj se podnosilac predstavke i osam suoptuženika terete da su pomagali i podržavali PKK, što je krivično delo po osnovu članu 169 Krivičnog zakonika i članu 5 Zakona o sprečavanju terorizma (Zakon br. 3713).

19. Sud državne bezbednosti održao je preliminarno ročište 16. jula 2001. Sud je odlučio da podnosilac predstavke ostane u pritvoru i da optuženi budu pozvani da dostave podneske svoje odbrane.

20. Sud državne bezbednosti je 28. avgusta 2001. održao prvo ročište, u prisustvu podnosioca predstavke i njegovog advokata. Sud je saslušao dokaze samog podnosioca predstavke, koji je odbacio sve optužbe koje su mu stavljene na teret. On je takođe odbacio izjavu datu u policiji, tvrdeći da mu je ta izjava iznuđena pod prinudom. Objasnio je da su mu, dok je boravio u pritvoru, policajci naredili da prepíše reči sa transparenta. Takođe je izjavio da je bio svedok događaja koji su se zbili 29. maja 2001. godine; nije, međutim, učestvovao u tim demonstracijama, kako se tvrdi u optužnici. U tom kvartu se nalazio zato što je došao u posetu prijatelju koji se zove Ozdžan (Özcan). Takođe je negirao da je 26. maja 2001. okačio na most transparent s protivzakonitim natpisom.

21. Na sledećem ročištu, koje je održano 25. oktobra 2001, bili su prisutni i podnosilac predstavke i njegov advokat. Sud je takođe saslušao iskaze drugih optuženika, koji su svi negirali učešće u nezakonitim demonstracijama 29. maja 2001. i povukli su iskaze koje su prethodno dali. Tužilaštvo je potom zatražilo da podnosilac predstavke bude osuđen shodno članu 169 Krivičnog zakonika, dok je branilac podnosioca predstavke zatražio izvesno vreme kako bi mogao da pripremi podneske odbrane.

22. Podnosilac predstavke je 5. decembra 2001. godine dostavio podneske odbrane. On je negirao optužbe koje su mu stavljene na teret i zatražio je da bude pušten na slobodu. Istog dana Sud državne bezbednosti u Izmiru izrekao je presudu. Sud je oslobodio petoro optuženih a podnosioca predstavke i još trojicu osudio shodno optužbama koje su im stavljene na teret. Podnosilac predstavke osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od četiri godine i šest meseci, koja je smanjena na dve i po godine, zato što je podnosilac predstavke u vreme izvršenja dela bio maloletan.

23. Kada je podnosioca predstavke proglasio krivim, Sud državne bezbednosti je uzeo u obzir iskaze koje je podnosilac predstavke dao policiji, javnom tužiocu i istražnom sudiji. Sud je takođe uzeo u obzir iskaze koje su ostali optuženi dali pred javnim tužiocem, navodeći da ih je podnosilac predstavke pozivao i podsticao na učešće u demonstracijama 29. maja 2001. Sud je primetio da su ostali optuženi takođe svedočili o tome da je ovaj podnosilac predstavke bio organizator demonstracija. Pored toga, Sud je uzeo u obzir izveštaj veštaka u kome je upoređen rukopis podnosioca predstavke sa rukopisom na transparentu, kao i činjenicu da se, prema policijskom izveštaju sačinjenom o hapšenju, podnosilac predstavke nalazio među demonstrantima. Sud je zaključio:

“... imajući na umu sve navedene materijalne činjenice, Sud ne prihvata demanti podnosioca predstavke i zaključuje da je njegovo priznanje u policiji potkrepljeno dokazima.”

C. Žalba

24. Zastupnica odbrane podnosioca predstavke izjavila je 2. januara 2002. žalbu na presudu Suda državne bezbednosti u Izmiru. Ona se u žalbi pozvala na kršenje članova 5 i 6 Konvencije, tvrdeći da je postupak pred prvostepenim sudom bio nepravičan i da Sud nije valjano procenio dokaze.

25. Glavni javni tužilac Kasacionog suda je 27. marta 2002. dostavio pismeno mišljenje Devetom veću Kasacionog suda u kome je ocenio da Veće treba da potvrdi presudu Suda državne bezbednosti u Izmiru. Ovo mišljenje nije uručeno podnosiocu predstavke niti njegovoj zastupnici.

26. Deveto veće Kasacionog suda je 10. juna 2002. odbacilo žalbu podnosioca predstavke, potvrdivši obrazloženje presude Suda državne bezbednosti u Izmiru i njegovu ocenu dokaza.

II MERODAVNO PRAVO I PRAKSA

A. Unutrašnje pravo

1. Zakonski propisi koji su bili na snazi u vreme podnošenja predstavke

27. Merodavne odredbe predašnjeg Zakonika o krivičnom postupku (br. 1412), konkretno članovi 135, 136 i 138, propisuju da svako ko je osumnjičen ili optužen za krivično delo ima pravo na branioca od trenutka kada je odveden u policijski pritvor. U članu 138 jasno je propisano da je za maloletnike pravna pomoć obavezna.

28. Shodno članu 31 Zakona br. 3842 od 18. novembra 1992, kojim je izmenjen i dopunjen zakonik o krivičnom postupku, gore navedene odredbe nisu primenjive na lica koja su optužena za krivična dela koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti.

2. Nedavne izmene i dopune

29. Zakonom br. 4928 usvojenim 15. jula 2003. ukinuto je ograničenje prava optuženih na branioca u postupcima koji se vode pred sudovima državne bezbednosti.

30. Novi Zakonik o krivičnom postupku stupio je na snagu 1. jula 2005. Shodno relevantnim odredbama novog Zakonika (čl. 149 i 150), sva lica koja se nalaze u pritvoru imaju pravo na branioca od trenutka odvođenja u policijski pritvor. Imenovanje branioca je obavezno ukoliko je reč o maloletnom licu ili ukoliko je to lice optuženo za krivično delo za koje je zaprećena maksimalna kazna od najmanje pet godina.

31. Konačno, član 10 Zakona o sprečavanju terorizma (Zakon br. 3713), izmenjen i dopunjen 29. juna 2006, propisuje da kod optužbi za krivična dela u vezi s terorizmom, ostvarivanje prava na branioca može biti odloženo za 24 sata po nalogu javnog tužioca. Međutim, u tom periodu optuženi ne može biti podvrgnut ispitivanju.

B. Relevantni međunarodnopravni dokumenti

1. Postupak u maloletničkim predmetima

(a) Savet Evrope

32. Preporuka Komiteta ministara zemljama-članicama Saveta Evrope u vezi s novim načinima postupanja u slučajevima maloletničke delinkvencije i ulogom maloletničkog pravosuđa (Rec(2003)20), usvojena 24. septembra

2003. na 853. sastanku zamenika ministara, u relevantnom delu glasi kako sledi:

“15. Kada se maloletnici nalaze u policijskom pritvoru, treba voditi računa o njihovom statusu maloletnika, njihovom uzrastu i posebnoj osetljivosti, kao i o nivou zrelosti. Oni treba bez odlaganja da budu obavešteni o svojim pravima i merama zaštite na način koji obezbeđuje da u potpunosti shvate to što im je predočeno. Kada ih ispituje policija, oni, u načelu, treba da budu u pratnji svojih roditelja/zakonskih staretelja ili drugih odgovarajućih odraslih osoba. Takođe treba da imaju pravo na pristup braniocu i lekaru...”

33. Preporuka Komiteta ministara zemljama-članicama Saveta Evrope o društvenim reakcijama na maloletničku delinkvenciju (br. R (87)20), koja je usvojena 17. septembra 1987. na 410. sastanku zamenika ministara, u relevantnom delu, glasi kako sledi:

“Preporučuje vladama zemalja-članica da, ako je potrebno, preispitaju svoje zakonodavstvo i praksu u cilju:

8. jačanja pravnog položaja maloletnika za sve vreme trajanja postupka, uključujući tu policijsko ispitivanje, tako što će, *inter alia* priznati:

– pravo na pomoć advokata koji, u slučaju potrebe može biti zvanično imenovan i plaćen od države.”

(b) Ujedinjene nacije

(i) Konvencija o pravima deteta

34. Član 37 Konvencije o pravima deteta (KPD), u relevantnom delu, glasi kako sledi:

“Strane ugovornice će obezbediti da: ...

(d) Svako dete lišeno slobode imaće pravo da mu odmah bude omogućen pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, kao i pravo da pobija zakonitost tog lišavanja slobode pred sudom ili drugim nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim organima i na brzu odluku u svakom takvom postupku.”

(ii) Opšti komentar br 10 Komiteta za prava deteta, od 25. aprila 2007 (CRC/C/GC/10)

35. Relevantni deo ovog teksta koji se odnosi na pravnu pomoć maloletnicima u policijskom pritvoru propisuje sledeće:

“49. Detetu mora biti zajemčena pravna ili druga odgovarajuća pomoć u pripremi i iznošenju njegove/njene odbrane. Konvencija o pravima deteta nalaže da detetu bude pružena pomoć, koja ne mora nužno u svim okolnostima biti pravna, ali mora biti odgovarajuća. Prepušteno je slobodnoj volji država ugovornica da utvrde na koji će način ta pomoć biti pružena, ali ona mora biti besplatna...”

...

52. Komitet preporučuje da države ugovornice utvrde i u praksi primenjuju vremenska ograničenja (rokove) za period koji protekne između obaveštenja o izvršenju dela i završetka policijske istrage, odluke tužioca (ili drugog nadležnog organa) da podigne optužnicu protiv deteta i konačnog presuđivanja i odluke suda ili drugog nadležnog sudskog organa. Ti rokovi treba da budu znatno kraći od rokova koji važe za punoletna lica. U isto vreme, međutim, odluke koje se donose bez odlaganja moraju biti rezultat postupka u kome su u potpunosti poštovana ljudska prava deteta i mere pravne zaštite. U tom procesu odlučivanja bez odlaganja, mora biti prisutna pravna ili druga odgovarajuća pomoć. To prisustvo ne sme biti ograničeno samo na postupak koji se vodi pred sudom ili drugim pravosudnim organom, već važi i za sve druge faze postupka, počev od razgovora koji se sa detetom obavlja u policiji (ispitivanja od strane policije).”

(iii) Zaključna zapažanja Komiteta Ujedinjenih nacija za prava deteta: Turska, od 9. jula 2001. (CRC/C/15/Add.152.)

36. Relevantni deo ovog teksta glasi kako sledi:

“66. Komitet preporučuje da ova država-članica nastavi da preispituje zakon i praksu u vezi sa sistemom maloletničkog pravosuđa kako bi ga u potpunosti uskladila s Konvencijom, pre svega s njenim članovima 37, 40 i 39, kao i sa drugim relevantnim međunarodnim standardima u ovoj oblasti, kao što su Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila) i sa Smernicama UN za sprečavanje maloletničke delinkvencije (Smernice iz Rijada), u cilju povišenja minimalnog zakonskog uzrasta za krivičnu odgovornost, produženja zaštite koju Maloletnički sud jemči svoj deci do 18 godina i efikasnog sprovođenja tog zakona formiranjem maloletničkih sudova u svakoj provinciji. Komitet pre svega podseća državu ugovornicu da slučajevi maloletnih delinkvenata treba da budu rešavani bez odlaganja, kako bi se izbegli periodi pritvora u potpunoj izolaciji (*incommunicado*) kao i da pritvor pre početka suđenja treba da se koristi samo kao mera u krajnjoj nuždi, da on treba da bude najkraći mogući i da nikako ne može biti duži od zakonom propisanog roka. Gde god je to moguće, treba koristiti alternativne mere umesto pritvora do početka suđenja.”

2. Pravo pristupa advokatu tokom policijskog pritvora

(a) Savet Evrope

(i) Pravila koja je doneo Komitet ministara

37. Pravilo 93 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicima (Rezolucija (73)5 Komiteta ministara Saveta Evrope) propisuje: "Zatvorenik kome još nije suđeno ima pravo, čim je lišen slobode, da izabere svog pravnog zastupnika ... i da prima posete svog pravnog savetnika u cilju izrade odbrane i da pripremi i da mu preda, kao i da dobije, poverljiva uputstva. Na svoj zahtev, on treba da dobije svu neophodnu pomoć u tom cilju. ... Razgovori između zatvorenika i njegovog pravnog zastupnika mogu se održavati u vidnom polju, ali ne u domenu čujnosti, ni direktne ni indirektno, policajca ili zvaničnika te ustanove.”

38. Sem toga, preporuka Komiteta ministara zemljama-članicama Saveta Evrope o Evropskim zatvorskim pravilima (Rec (2006)2), koja je usvojena 11. januara 2006. na 952. sastanku zamenika ministara, u relevantnom delu, glasi kako sledi:

“Pravna pomoć

23.1 Svi zatvorenici imaju pravo na pravnu pomoć, a zatvorska uprava je dužna da obezbedi odgovarajuće uslove za pristup takvoj pomoći.

23.2 Zatvorenici mogu da se konsultuju o bilo kom pravnom pitanju sa advokatom po sopstvenom izboru i o sopstvenom trošku.

...

23.5 Sudski organ može u izuzetnim okolnostima odobriti ograničenje poverljivosti kako bi se sprečilo teže krivično delo ili teža narušavanja sigurnosti i bezbednosti zatvora.”

(ii) Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)

39. Posle svoje posete Turskoj u julu 2000, CPT je objavio izveštaj koji nosi datum od 8. novembra 2001 (CPT/Inf(2001)25). U tom izveštaju se kaže:

“61. Uprkos mnogim zakonodavnim promenama poslednjih godina, još uvek postoje izvesne manjkavosti kada je reč o formalnim mehanizmima zaštite od zlostavljanja. Možda je najvažniji nedostatak to što lica koja su u pritvoru zbog postojanja osnova sumnje za izvršenje kolektivnih krivičnih dela koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti i dalje nemaju pravo na pristup advokatu tokom prva četiri dana pritvora. Sem toga, uprkos ranijim uveravanjima u suprotno, turske vlasti su u svome odgovoru na izveštaj o poseti u februaru/martu 1999. godine navele da je tim licima tokom prva četiri dana pritvora onemogućeno i da obaveste nekog rođaka o svome položaju. Takav pritvor u potpunoj izolaciji može samo dodatno potpomoći zlostavljanje pritvorenika.

S tih razloga, CPT mora još jednom da naglasi svoju preporuku da se svim licima koja su organi unutrašnjih poslova lišili slobode, uključujući lica osumnjičena za krivična dela koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti, od samog početka pritvora prizna pravo pristupa braniocu. CPT priznaje da u cilju zaštite legitimnih interesa policijske istrage u izuzetnim okolnostima može biti neophodno da se za izvesno vreme odloži pristup pritvorenika izabranom braniocu; međutim, u takvim slučajevima, treba organizovati pristup nekom drugom nezavisnom braniocu.

Za sprovođenje u delo navedenog predloga biće potrebno donošenje zakonskih mera. Međutim, u međuvremenu bi bez odlaganja valjalo preduzeti korake kako bi se obezbedilo da se postojeće zakonske odredbe poštuju. Na osnovu informacija prikupljenih tokom *ad hoc* posete u julu 2000. jasno se vidi da čak i posle prva četiri dana boravka u policijskom pritvoru, pristup braniocu za lica koja su osumnjičena za krivična dela iz nadležnosti suda državne bezbednosti u praksi pre predstavlja izuzetak nego pravilo. CPT preporučuje da zvaničnici koji su nadležni za proveru i

inspekciju u sklopu pomenutog postupka nadzora nad poštovanjem propisa dobiju instrukciju da obrate posebnu pažnju na to da li su lica koja su osumnjičena za kolektivna krivična dela iz nadležnosti sudova državne bezbednosti obavestena o svome pravu na pristup braniocu posle prva četiri dana pritvora i da li su stavljena u položaj da delotvorno ostvare to pravo.”

40. CPT je ponovo posetio Tursku u septembru 2001. i u svome izveštaju od 24. aprila 2002. (CPT/Inf (2002)8) naveo sledeće:

“12. Usvojenim izmenama i dopunama člana 16 Zakona o organizaciji i postupku suđenja pred sudovima državne bezbednosti uvedena su i poboljšanja u pogledu pristupa braniocu za lica koja su zadržana u pritvoru zbog sumnje da su počinila kolektivna krivična dela koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti. Za takva lica pravo pristupa braniocu postaje operativno ostvarljivo od trenutka kada tužilac izda pismeno rešenje o produžetku policijskog pritvora i posle 48 sati; drugačije rečeno, njima se sada uskraćuje pravo pristupa braniocu samo tokom dva dana, dok je po prethodnoj verziji zakona to vreme trajalo četiri dana.

Iako pozdravlja ovu meru kao korak napred, CPT izražava žaljenje zbog toga što nije iskorišćena prilika da se pritvorenicima kojima je pritvor određen zbog sumnje da su počinili dela u nadležnosti Suda državne bezbednosti zajemči pravo na branioca od samog početka boravka u pritvoru (pa bi se na taj način njihova prava izjednačila sa pravima lica osumnjičenih za obična krivična dela). CPT veruje da će turske vlasti u bliskoj budućnosti primeniti davnašnju preporuku CPT da sva lica koja su organi unutrašnjih poslova lišili slobode, uključujući tu i lica koja su osumnjičena za krivična dela koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti, od samog početka pritvora uživaju pravo na pristup advokatu.

...

46. Ranije je već ukazano na pozitivan razvoj događaja u oblasti zakonodavstva, kada je reč o pravu na pristup braniocu i na to da rođaci budu obavesteni o tome da se lice nalazi u pritvoru (vidi stavove do 14). Na taj način su dodatno poboljšani već impresivni zakonski regulatorni okviri borbe protiv mučenja i zlostavljanja. Ipak, CPT je i dalje veoma zabrinut zbog činjenice da se licima koja su pritvorena pod sumnjom da su učestvovala u kolektivnim krivičnim delima koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti i dalje uskraćuje pristup braniocu tokom prva dva dana trajanja pritvora; CPT je svoje stanovište o ovom pitanju jasno izneo u stavu 12..

Pored toga, stvarni sadržaj prava na pristup braniocu za lica osumnjičena za krivična dela koja spadaju u nadležnost sudova državne bezbednosti i dalje je manje razvijen nego što je to slučaj sa licima koja su osumnjičena za obična krivična dela. To pre svega znači, barem u onoj meri u kojoj CPT to može sa sigurnošću da utvrdi, da ti osumnjičeni i dalje nemaju pravo na prisustvo branioca prilikom davanja iskaza u policiji, kao i da njima nije na raspolaganju postupak koji omogućuje da advokatska komora imenuje branioca. Slično tome, odredba koja propisuje da je obavezno imenovati branioca za osobe mlađe od 18 godina ne važi za maloletnike koji su pritvoreni zbog sumnje da su počinili krivična dela iz nadležnosti sudova državne bezbednosti. U tom smislu, CPT ponavlja preporuku koju je već izneo u izveštaju od oktobra 1997, da treba omogućiti da i na lica koja su osumnjičena za krivična dela iz nadležnosti sudova državne bezbednosti budu primenjive odredbe članova 135, 136 i 138 Zakonika o krivičnom postupku.”

(b) Ujedinjene nacije*(i) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*

41. Član 14 stav 3 (b) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR) propisuje da svako lice koje je optuženo za krivično delo ima pravo "da raspolaže potrebnim vremenom i olakšicama u vezi s pripremanjem svoje odbrane i da opšti sa braniocem koga ono bude izabralo".

(ii) Komitet UN za borbu protiv mučenja

42. U svojim zaključcima i preporukama o Turskoj, od 27. maja 2003. (CAT/C/CR/30/5), Komitet je naveo sledeće:

"5. Komitet izražava zabrinutost zbog:

(c) Tvrdnji da je licima koja se nalaze u policijskom pritvoru uskraćen neodložni i odgovarajući pristup pravnoj i medicinskoj pomoći i da članovi porodice nisu bez odlaganja obavješteni o njihovom pritvoru;

...

7. Komitet preporučuje da država članica:

(a) Obezbedi da pritvorenici, uključujući i one koji se u pritvoru nalaze zbog dela koja spadaju u nadležnost Sudova državne bezbednosti, u praksi u celosti uživaju sve raspoložive mehanizme zaštite od zlostavljanja i mučenja, naročito tako što će im se jemčiti pravo na medicinsku i pravnu pomoć i na kontakt s porodicama;

..."

43. U svome Opštem komentaru br. 2, od 24. januara 2008. (CAT/C/GC/2), Komitet je saopštio sledeće:

"13. Izvesna osnovna jemstva primenjuju se na sva lica koja su lišena slobode. Neka od tih jemstava naznačena su u Konvenciji, i Komitet dosledno poziva države-članice da ih primenjuju. Preporuke Komiteta u vezi sa delotvornim merama imaju za cilj razjašnjenje postojeće osnove i one nisu iscrpne. Ta jemstva, između ostalog, sadrže i ... pravo na neodložno dobijanje nezavisne pravne pomoći..."

(c) Evropska unija

44. Član 48 Povelje o osnovnim pravima navodi da "svakom optuženom mora biti garantovano pravo na odbranu". Potom se u članu 52 stav 3 dodaje da navedeno pravo iz člana 48 spada u ona prava koja po značenju i oblasti primene odgovaraju pravima garantovanim Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

PRAVO

I NAVODNA POVREDA ČLANA 6 KONVENCIJE

A. Pristup braniocu za vreme policijskog pritvora

45. Podnosilac predstavke je tvrdio da je njegovo pravo na odbranu povređeno time što mu nije bio omogućen pristup braniocu tokom trajanja policijskog pritvora. On se pozvao na član 6 stav 3 (c) Konvencije, koji glasi kako sledi:

“3. Svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:

...

(c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju.”

1. *Presuda veća*

46. U svojoj presudi od 26. aprila 2007, veće je stalo na stanovište da u ovom slučaju nije bio prekršen član 6 stav 3 (c) Konvencije. S tim u vezi, veće je ukazalo na to da je podnosioca predstavke na suđenju i u žalbenom postupku zastupao branilac, kao i na to da iskaz podnosioca predstavke u policiji nije bio jedina osnova za izricanje osuđujuće presude. Po mišljenju veća, podnosilac predstavke je imao mogućnost da ospori navode tužilaštva u uslovima koji ga nisu doveli u bitno neravnopravan položaj u odnosu na njegovog oponenta. Veće je takođe primetilo da je Sud državne bezbednosti u Izmiru, prilikom izricanja osuđujuće presude podnosiocu predstavke, imao u vidu okolnosti u kojima je podnosilac predstavke uhapšen, izveštaj veštaka o rukopisu teksta na transparentu i iskaze svedoka. S obzirom na sve navedeno, Veće je zaključilo da odsustvo pravne pomoći tokom boravka u policijskom pritvoru nije prejudiciralo pravičnost suđenja podnosiocu predstavke.

2. *Podnesci stranaka*

(a) Podnosilac predstavke

47. Podnosilac predstavke je osporio osnove na kojima je veće ustanovilo da nije bio prekršen član 6 stav 3 (c) Konvencije. On je naveo da pomoć branioca za vreme boravka u policijskom pritvoru predstavlja osnovno pravo. Podsetio je Sud da su svi dokazi koji su upotrebljeni protiv

njega prikupljeni tokom prethodne istražne faze, a upravo tokom te faze njemu je bila uskraćena pomoć branioca. U tom smislu podnosilac predstavke je takođe izneo tvrdnju da, uprkos tome što ga je domaći sud osudio, nije bilo dokaza njegove krivice. On je takođe naveo da je zlostavljan tokom boravka u policijskom pritvoru i da je iskaz dat u policiji potpisao pod prinudom. Sud državne bezbednosti u Izmiru koristio je taj iskaz, iako ga je on nedvosmisleno povukao pred javnim tužiocem, istražnim sudijom i na samom suđenju. Podnosilac predstavke je takođe naglasio da je on u predmetno vreme bio maloletan kao i da pre toga nije imao krivični dosije. U svome podnesku, on je naveo da je, s obzirom na težinu optužbi koje su mu stavljene na teret, samo odsustvo pravne pomoći predstavljalo kršenje njegovog prava na pravično suđenje. Takođe je tvrdio da država nije navela nijedan valjan razlog kojim bi opravdala to odsustvo pravne pomoći.

(b) Država

48. Država je zatražila od Velikog veća da potvrdi zaključak veća o tome da u ovom slučaju nije bio prekršen član 6 stav 3 (c) Konvencije. Država je kao prvo navela da je zakon promenjen 2005. Pored toga, u svome podnesku ukazala je na to da ograničenje pristupa podnosioca predstavke advokatu nije negativno uticalo na njegovo pravo na pravično suđenje po osnovu člana 6 Konvencije. Pozivajući se na sudsku praksu Suda (pre svega, na predmet (*Imbrioscia protiv Švajcarske*, 24. novembra 1993, Series A no. 275; *John Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. februara 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-I; *Averill protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, no. 36408/97, ECHR 2000-VI; *Magee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, no. 28135/95, ECHR 2000-VI, i *Brennan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, no. 39846/98, ECHR 2001-X), Država je iznela stav da u donošenju ocene o tome da li je suđenje bilo ili nije bilo pravično, treba uzeti u obzir postupak u celini. S tog razloga, budući da je podnosioca predstavke brainlac zastupao u postupku pred Sudom državne bezbednosti u Izmiru i Kasacionim sudom, njegovo pravo na pravično suđenje nije bilo povređeno. Država je sem toga skrenula pažnju na nekoliko predmeta u kojima je Turska bila tužena (*Saraç protiv Turske* (dec.), no. 35841/97, 2. septembra 2004; *Yurtsever protiv Turske* (dec.), no. 42086/02, 31. avgusta 2006; *Uçma i Uçma protiv Turske* (dec.), no. 15071/03, 3. oktobra 2006; *Ahmet Yavuz protiv Turske* (dec.), no. 38827/02, 21. novembra 2006, i *Yıldız i Sönmez protiv Turske* (dec.), nos. 3543/03 i 3557/03, 5. decembra 2006), u kojima je Sud slične predstavke proglasio neprihvatljivima zbog očigledne neosnovanosti, uz obrazloženje da, budući da iskazi dati u policiji nisu bili jedini dokaz kojim su osuđujuće presude potkrepljene, odsustvo pravne pomoći tokom policijskog pritvora nije predstavljalo kršenje člana 6 Konvencije.

49. Kada je reč o činjenicama i okolnostima ovog slučaja, Država je zastupala stanovište da je podnosiocu predstavke, prilikom odvođenja u policijski pritvor ukazano na njegovo pravo da se ne izjašnjava, kao i da je tokom krivičnog postupka njegov branilac imao pravo da ospori navode tužilaštva. Država je sem toga naglasila da iskaz koji je podnosilac predstavke dao u policiji nije predstavljao isključivu osnovu osuđujuće presude.

3. Ocena Suda

(a) Opšta načela primenjiva u ovom predmetu

50. Sud ponovo naglašava da, iako je osnovna svrha člana 6, kada je reč o krivičnom postupku, da se obezbedi pravično suđenje pred "sudom" koji je kompetentan da odlučuje "o krivičnoj optužbi", iz toga ne sledi da član 6 nema primenu i u pretkrivičnom postupku. S tih razloga, član 6 - naročito njegov stav 3 - može biti relevantan i pre no što započne suđenje u datom predmetu ukoliko postoji verovatnoća da će na pravičnost suđenja ozbiljno negativno uticati početni propust u poštovanju svih njegovih odredaba (gore navedena presuda *Imbrioscia*, stav 36). U skladu sa stanovištem koje je Sud već zastupao u svojim ranijim presudama, pravo iz stava 3 (c) člana 6 Konvencije predstavlja jedan od elemenata pojma pravičnog suđenja u krivičnom postupku sadržanog u stavu 1 (gore navedena presuda *Imbrioscia*, stav 37, i gore navedena presuda *Brennan*, stav 45).

51. Sud je potom još jednom naglasio da, iako nije apsolutno, pravo svakog lica kome je stavljena na teret krivična optužba da bude delotvorno zastupano od branioca, koji će mu, ako je to potrebno, biti zvanično dodeljen, predstavlja jednu od osnovnih odlika pravičnog suđenja. (*Poitrimol protiv Francuske*, 23. novembra 1993, § 34, Series A no. 277-A, i *Dembukov protiv Bugarske*, no. 68020/01, § 50, 28. februara 2008). Ipak, član 6 stav 3 (c) ne propisuje detaljno način ostvarivanja ovog prava. Time je Visokim stranama ugovornicama prepušteno da izaberu sredstva za obezbeđivanje tog prava u svojim pravosudnim sistemima, a jedini zadatak Suda jeste da utvrdi da li je metod koji su one odabrale u skladu sa zahtevima pravičnog suđenja. U tom smislu, ne sme se gubiti iz vida da je Konvencija koncipirana tako da "ne jemči prava koja su teorijska ili iluzorna, već prava koja su praktična i delotvorna", kao i da imenovanja advokata samo po sebi ne obezbeđuje delotvornost pomoći koju taj advokat može pružiti optuženome (gore navedena presuda *Imbrioscia*, stav 38).

52. Ponašanju optuženoga u početnim fazama policijskog ispitivanja nacionalni zakoni mogu pripisati posledice koje su od odlučujućeg značaja za izgled odbrane u svakom potonjem krivičnom postupku. U takvim okolnostima, član 6 uobičajeno nalaže da se optuženome dozvoli da koristi pomoć advokata već u početnim fazama policijskog ispitivanja. Međutim, do sada se smatralo da ovo pravo može biti predmet ograničenja iz

opravdanog razloga. Prema tome, u svakom pojedinačnom slučaju postavlja se pitanje da li je to ograničenje opravdano i, ukoliko ograničenje jeste opravdano, nije li njime, u svetlosti celine postupka, optuženi bio lišen mogućnosti pravičnog suđenja, budući da čak i opravdano ograničenje u izvesnim okolnostima može imati takvu posledicu (vidi gore navedenu presudu u predmetu *John Murray*, stav 63; *Brennan*, gore navedeno, stav 45, i *Magee*, gore navedeno, stav 44).

53. Ova načela koja su navedena gore, u stavu 52, takođe su u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima ljudskih prava (vidi gore, stavovi 37-42) koji leže u osnovi pojma pravičnog suđenja i čija se racionalna potka prvenstveno odnosi na zaštitu optuženog od nasilničkog ponašanja i prinude vlasti. Ova načela takođe doprinose sprečavanju sudskih grešaka i zabluda, kao i ostvarivanju ciljeva iz člana 6, pre svega ravnopravnosti stranaka gde su na jednoj strani istražni organi ili tužilaštvo, a na drugoj optuženi..

54. U tom smislu Sud naglašava važnost koju istražna faza ima za pripremu krivičnog postupka, budući da dokazi prikupljeni u toj fazi određuju okvire u kojima će na suđenju biti razmatrana optužba koja je stavljena na teret optuženome (*Can protiv Austrije*, no. 9300/81, Izveštaj Komisije od 12. jula 1984, stav 50, Series A no. 96). U isto vreme, optuženi se često nalazi u izuzetno osetljivom položaju upravo u ovoj fazi postupka, što se dodatno pojačava činjenicom da zakonodavstvo kojim je uređen krivični postupak pokazuje tendenciju ka sve većoj složenosti, prvenstveno kada je reč o pravilima kojima je uređeno prikupljanje i korišćenje dokaza. U većini slučajeva, ovaj posebni vid osetljivosti može se valjano nadomestiti samo kroz pomoć advokata čiji je zadatak, između ostalog, da pomogne da se obezbedi poštovanje prava optuženog da sam sebe ne inkriminiše. Ovo pravo zaista podrazumeva da tužilaštvo u nekom krivičnom predmetu nastoji da dokaže tužbu protiv optuženog, ne oslanjajući se na dokaze pribavljene metodima prinude ili pritiska, protivno volji optuženoga (videti *Jalloh protiv Nemačke* [GC], no. 54810/00, stav 100, ECHR 2006-..., i *Kolu protiv Turske*, no. 35811/97, stav 51, 2. avgusta 2005.). Rani kontakt sa advokatom predstavlja deo procesnih jemstava o kojima Sud posebno vodi računa kada ispituje da li je postupak bio takav da je ukinuo samu suštinu prava koja optuženi ima da sam sebe ne inkriminiše (vidi, *mutatis mutandis*, gore navedenu presudu u predmetu *Jalloh*, stav 101). S tim u vezi, Sud takođe ukazuje na preporuke CPT (stavovi 39-40, gore navedeni) u kojima je Komitet više puta ponovio da pravo pritvorenika da ima pristup pravnoj pomoći predstavlja njegovu temeljnu zaštitu od zlostavljanja. Svaki izuzetak u pogledu uživanja tog prava mora biti jasno propisan, a njegova primena mora biti strogo vremenski ograničena. Ta načela posebno dobijaju na značaju u onim slučajevima gde se radi o teškim optužbama, zato što demokratska društva upravo u situacijama suočenja sa

najtežim zaprećenim kaznama moraju u najvećoj mogućoj meri obezbediti poštovanje prava na pravično suđenje.

55. S obzirom na celokupan izneti kontekst, Sud nalazi da član 6 stav 1, kako bi pravo na pravično suđenje bilo u dovoljnoj meri "praktično i delotvorno" (vidi gore, stav 51) nalaže da, po pravilu, pristup braniocu treba da bude obezbeđen od trenutka prvog ispitivanja osumnjičenog u policiji, sem ukoliko se u svetlosti konkretnih okolnosti svakog pojedinačnog slučaja ne dokaže da postoje imperativni razlozi da se to pravo ograniči. Čak i tamo gde imperativni razlozi mogu izuzetno opravdati uskraćivanje mogućnosti pristupa braniocu, to ograničenje - bez obzira na to čime je ono opravdano - ne sme naneti neopravdanu štetu pravima optuženog po osnovu člana 6 (vidi, *mutatis mutandis*, *Magee*, gore navedeno, stav 44). Pravo na odbranu je, u načelu, nenadoknadivo narušeno onda kada se za formiranje optužnice koriste inkriminišući iskazi dati prilikom policijskog ispitivanja bez prisustva advokata.

(b) Primena navedenih načela u datom slučaju

56. U ovom konkretnom slučaju, pravo podnosioca predstavke na pristup braniocu bilo je ograničeno za vreme njegovog boravka u policijskom pritvoru, shodno članu 31 Zakona br. 3842, budući da je bio optužen za krivično delo koje spada u nadležnost sudova državne bezbednosti. Usled toga, on nije imao pristup braniocu kada je davao iskaz u policiji, odnosno iskaz javnom tužiocu i istražnom sudiji. Nije navedeno nikakvo drugo opravdanje za to što je podnosiocu predstavke bio uskraćen pristup braniocu, sem činjenice da se to radi na sistematskoj osnovi, shodno odgovarajućim zakonskim propisima. Već samim tim, ovakvo postupanje ne ispunjava zahteve koji se u tom smislu postavljaju u članu 6, kako je to naznačeno gore, u stavu 52.

57. Sud dalje primećuje da je podnosilac predstavke posle pritvora imao mogućnost pristupa braniocu. Tokom krivičnog postupka koji je usledio, on je takođe mogao da poziva svedoke koji će svedočiti u njegovu korist i mogućnost da ospori tvrdnje tužilaštva. Takođe je uočeno da je podnosilac predstavke u više navrata porekao sadržaj svog iskaza u policiji, čineći to i na suđenju i u žalbenom postupku. Međutim, iz sudskog spisa je očigledno da je istraga velikim delom bila završena pre no što se podnosilac predstavke pojavio pred istražnim sudijom 1. juna 2001. Štaviše, ne samo da Sud državne bezbednosti u Izmiru nije zauzeo stav o prihvatljivosti iskaza podnosioca predstavke datih u policijskom pritvoru pre no što je ispitao meritum predmeta, već je te iskaze date policiji koristio kao glavni dokaz na osnovu koga ga je osudio, uprkos tome što je on negirao njihovu istinitost (vidi gore, stav 23). S tim u vezi, Sud primećuje da je, prilikom izricanja osuđujuće presude podnosiocu predstavke, Sud državne bezbednosti u Izmiru u suštini iskoristio dokaze koje je imao pred sobom da bi potvrdio iskaz podnosioca predstavke dat u policiji. Ti dokazi su

obuhvatali izveštaj veštaka od 1. juna 2001. i iskaze drugih optuženih datih policiji i javnom tužiocu. U tom smislu, međutim, Sud ocenjuje da je posebno upečatljivo to što je izveštaj veštaka koji je pomenut u presudi prvostepenog suda bio u korist podnosioca predstavke, budući da je u njemu navedeno da se ne može sa sigurnošću utvrditi da li je rukopis na transparentu odgovarao rukopisu podnosioca predstavke (vidi gore, stav 15). Takođe je indikativno to što su saoptuženi, koji su u svojim iskazima policiji i javnom tužiocu svedočili protiv podnosioca predstavke, na suđenju povukli te iskaze i negirali da su učestvovali u demonstracijama.

58. Sa svih tih razloga, u ovom slučaju, na podnosioca predstavke je bez sumnje uticalo to što mu je bio ograničen pristup braniocu i to što je njegov iskaz dat policiji korišćen za donošenje osuđujuće presude. Ni pomoć koju mu je potom pružio advokat, ni akuzatorna priroda potonjeg postupka nisu mogli da otklone manjkavosti koje su se već dogodile u policijskom pritvoru. Međutim, Sud nije u poziciji da spekuliše o uticaju koji bi mogućnost pristupa braniocu podnosioca predstavke tokom policijskog pritvora imala na potonji postupak.

59. Sud dalje podseća da ni slovo ni duh člana 6 Konvencije ne sprečavaju neko lice da se slobodnom voljom, bilo izričito, bilo prećutno, odrekne prava na garancije pravičnog suđenja (vidi *Kwiatkowska protiv Italije* (dec.), no. 52868/99, 30. novembra 2000.). Međutim, da bi bilo delotvorno u smislu Konvencije, odricanje od prava na učešće u sudskom postupku mora biti neopozivo ustanovljeno i mora biti praćeno minimalnim jemstvima srazmernim njegovom značaju (vidi *Sejdović protiv Italije* [GC], no. 56581/00, st. 86, ECHR 2006-...; *Kolu*, gore navedeno, st. 53, i *Colozza protiv Italije*, 12. februara 1985, st. 28, Series A no. 89). Stoga se, u datom predmetu, ne može osloniti na tvrdnju da je u formularu u kome su navedena njegova prava podnosiocu predstavke bilo ukazano na njegovo pravo da se ne izjašnjava (vidi gore stav 14).

60. Konačno, Sud primećuje da je jedan od karakterističnih činilaca datog predmeta predstavljao uzrast ovog podnosioca predstavke. Imajući uvid u značajan broj relevantnih međunarodnopravnih dokumenata koji se odnose na pravnu pomoć maloletnicima u policijskom pritvoru (vidi gore, stavovi 32-36), Sud naglašava temeljni značaj omogućavanja pristupa braniocu u situaciji kada je pritvorenik maloletno lice.

61. Ipak, u datom predmetu, kao što je gore već objašnjeno, ograničenje uvedeno na pravo pristupa braniocu bilo je sistematsko i primenjeno na svako lice u policijskom pritvoru, bez obzira na njegov, odnosno njen uzrast, kada je pritvor određen u vezi sa krivičnim delom koje spada u nadležnost sudova državne bezbednosti.

62. Sažeto rečeno, čak i uprkos tome što je podnosilac predstavke imao mogućnost da na suđenju i potom u žalbenom postupku ospori dokaze koji su bili izneti protiv njega, samo odsustvo advokata u vreme dok je boravio u policijskom pritvoru nepovratno je uticalo na njegovo pravo na odbranu.

(c) Zaključak

63. Imajući na umu sve izneto, Sud zaključuje da je u ovom slučaju bio prekršen član 6 stav 3 (c) Konvencije a u vezi sa članom 6 stav 1.

B. Nedostavljanje pismenog mišljenja glavnog javnog tužioca pri Kasacionom sudu

64. Podnosilac predstavke je u tužbi naveo da mu nije bilo dostavljeno pismeno mišljenje Glavnog javnog tužioca pri Kasacionom sudu. U tom smislu, on se pozvao na član 6 stav 1 Konvencije, čiji merodavni deo glasi kako sledi:

“Svako, tokom odlučivanja ... o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu ... raspravu ... pred ... sudom ...”

1. Presuda veća

65. U svojoj presudi od 26. aprila 2007. Veće je zaključilo da je, u svetlosti ustanovljene sudske prakse u vezi s ovim pitanjem, nedostavljanje podnosiocu predstavke pisanog mišljenja Glavnog javnog tužioca pri Kasacionom sudu predstavljalo povredu njegovog prava na akuzatorni postupak. S tog razloga, Veće je zaključilo da je u ovom slučaju došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

2. Podnesci stranaka

66. Stranke u sporu nisu dostavile dodatne napomene u vezi s ovim pitanjem.

3. Ocena Suda

67. Sud smatra, iz razloga koje je navelo Veće, da je pravo podnosioca predstavke na akuzatorni postupak bilo prekršeno. Stoga je ovde došlo do kršenja člana 6 stav 1 Konvencije.

II PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

68. Član 41 Konvencije glasi kako sledi:

“Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

A. Šteta

1. Podnesci stranaka

69. Podnosilac predstavke je zahtevao da mu se isplati 5.000 evra (EUR) na ime materijalne štete i 10.000 evra na ime nematerijalne štete.

70. Država je bila mišljena da su traženi iznosi prekomerni i neprihvatljivi.

2. Ocena veća

71. Veće nije dosudilo nikakvu materijalnu naknadu podnosiocu predstavke, smatrajući da on ničim nije potkrepio svoja potraživanja. Veće je zauzelo stanovište da sama konstatacija da je došlo do povrede (Konvencije) predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje za bilo kakvu nematerijalnu štetu koju je podnosilac predstavke pretrpeo.

3. Ocena Suda

72. Sud ponovo naglašava da bi najpogodniji oblik pravičnog zadovoljenja za kršenje člana 6 stav 1 bilo da se obezbedi da se podnosilac predstavke, koliko je god to moguće, dovede u položaj u kome bi se nalazio da ta odredba nije bila prekršena (vidi *Teteriny protiv Rusije*, no. 11931/03, stav 56, 30. juna 2005; *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, no. 41183/02, stav 53, ECHR 2006-..., i *Mehmet i Suna Yiğit protiv Turske*, no. 52658/99, stav 47, 17. Jula 2007). Sud nalazi da je ovo načelo primenjivo i u datom slučaju. S tih razloga, Sud smatra da bi najprimereniji oblik pravičnog zadovoljenja bilo ponovno suđenje podnosiocu predstavke u skladu sa zahtevima člana 6 stav 1 Konvencije, ukoliko podnosilac predstavke to traži (vidi, *mutatis mutandis*, *Gençel protiv Turske*, no. 53431/99, st. 27, 23. oktobra 2003).

73. U pogledu preostalog iznosa nematerijalne štete, presuđujući na pravičnoj osnovi, Sud dosuđuje podnosiocu predstavke 2.000 evra.

B. Sudski i ostali troškovi

1. Podnesci stranaka

74. Podnosilac predstavke je tražio da mu se isplati 3.500 evra na ime sudskih i ostalih troškova u postupku pred domaćim sudovima i pred većem (Suda u Strazburu), ali nije podneo nijedan dokument kojim bi potkrepio taj svoj zahtev. Treba istaći da podnosilac predstavke nije ispravio svoj prvobitni zahtev koji je dostavio veću, već je podneo zahtev za pravnu pomoć na ime troškova koje je snosio u postupku pred Velikim većem.

75. Država je osporila taj zahtev, tvrdeći da je neosnovan.

2. Presuda Veća

76. Veće je dosudilo podnosiocu predstavke 1.000 evra na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Ocena Suda

77. Sud primećuje da je podnosilac predstavke koristio pravnu pomoć u pogledu sudskih i ostalih troškova u postupku pred Velikim većem. Zahvaljujući tome, sudski i ostali troškovi obuhvataju samo one troškove koje je snosio u postupku pred domaćim sudovima i pred većem (Suda u Strazburu).

78. Prema ustanovljenoj sudskoj praksi Suda, ne dosuđuju se sudski i ostali troškovi po osnovu člana 41 sem u onim slučajevima kada se ustanovi da su oni stvarno i nužno podneti i da su navedeni u razumnom ukupnom iznosu. Sem toga, troškovi se mogu nadoknaditi samo u meri u kojoj se odnose na ustanovljenu povredu Konvencije (vidi, između ostalih autoriteta *Beyeler protiv Italije* (pravično zadovoljenje) [GC], no. 33202/96, stavovi 27, 28. maja 2002, i *Sahin protiv Nemačke* [GC], no. 30943/96, stav 105, ECHR 2003-VIII).

79. U svetlosti svega navedenog, Sud dosuđuje podnosiocu predstavke iznos koji mu je veće već dodelilo: 1.000 evra.

C. Zatezna kamata

80. Sud smatra da je primereno da se zatezna kamatna stopa obračuna prema najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke, uz dodatak od tri procentna poena.

SA SVIH NAVEDENIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO

1. *Zaključuje* da je došlo do povrede člana 6 stav 3 (c) Konvencije u vezi sa članom 6 stav 1, usled toga što podnosiocu predstavke nije bila pružena pravna pomoć dok se nalazio u policijskom pritvoru;
2. *Zaključuje* da je došlo do kršenja člana 6 stav 1 Konvencije, usled toga što podnosiocu predstavke nije dostavljeno pisano mišljenje glavnog javnog tužioca pri Kasacionom sudu;
3. *Zaključuje*
 - (a) da je tužena Država dužna da plati podnosiocu predstavke, u roku od tri meseca, sledeće iznose, koji će biti preračunati u turske lire po kursu važećem na dan isplate:

- (i) EUR 2.000 (dve hiljade evra), uz svaki porez koji može biti zaračunat, na ime nematerijalne štete;
- (ii) EUR 1.000 (jedna hiljada evra), uz svaki porez koji može biti zaračunat podnosiocu predstavke, na ime sudskih i ostalih troškova;
- (b) da će od isteka navedenog roka od tri meseca do dana isplate na naznačene iznose biti zaračunata zatezna kamata po kursu koji odgovara osnovnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanom za tri procentna poena;

4. *Odbija* preostali deo zahteva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku i izrečeno na otvorenoj sednici u Sudu u Strazburu, 27. novembra 2008.

Vensan Berže
Jurisconsult

Nikolas Braca
Predsednik Suda

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Prevod može biti preuzet iz baze podataka predmeta Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz kakve druge baze podataka sa kojom je Sud podelio ovaj prevod. Tekst može biti preštampan u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se tačno naznači puni naziv predmeta, uz gore navedeno obaveštenje o autorskom pravu i uz pozivanje na Fond za ljudska prava Saveta Evrope. Ako nameravate da bilo koji deo ovog prevoda iskoristite u komercijalne svrhe, molimo vas da se prethodno obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together

with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echre.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int